

PONOVNO: ADAMIČ - PISATELJ, DA ALI NE?

J e r n e j a P e t r i č

O Louisu Adamiču je bilo v zadnjih dveh desetletjih veliko napisanega in povedanega, tako o njegovem literarnem kot zgodovinskopolitičnem delu. Kljub tej obilici pa ostajajo v zvezi z njegovim življenjem in delom praznine, ki jih zaradi pomanjkanja podatkov verjetno nikoli ne bomo mogli zapolniti. Ta kratki sestavek poskuša dati drobec k mozaiku Adamičevega življenja in dela; ponovno išče odgovor na že tolikokrat zastavljeno vprašanje, zakaj je bil Louis Adamič izbral prav takšno pot in ne drugačne in v čem je potemtakem največja vrednost njegovega dela.

Ko sem se spomladi 1977 mudila v New Yorku, sem obiskala Adamičevega prijatelja iz njunih mladih let, odvetnika Careya McWilliamsa. Želela sem iz prve roke izvedeti kaj novega o Louisu Adamiču, o katerem sem ravno takrat pripravljala magisterij. Zanimalo me je predvsem, ali je Adamič kot nadebuden pisatelj imel literarne vzornike in kako so nanj vplivali. Na moje vprašanje je Carey McWilliams odgovoril takole:

»Louis ni imel velikih literarnih vzornikov... Privlačila sta ga Upton Sinclair in Sinclair Lewis. Sicer pa je pogosto govoril o Whitmanu pa o Menckenu - prebral je vse, kar je bil Mencken napisal. Izredno ga je zanimalo življenje. Kot so se spreminjali časi, tako se je spreminjal tudi njegov odnos. Sprva se je želel izolirati od političnega sveta, toda to ni trajalo dolgo... Kakorkoli že, Louis je bral samo tisto, kar ga je zanimalo.«¹

Vpogled v pisateljevo knjižnico nam odkrije, kaj je Adamiča zares zanimalo. Žal je požar ob njegovi smrti uničil dobršen del knjig. Kar je ostalo, je pretežno novejšega datuma (knjige iz časa po II. svetovni vojni). Prevladuje sociološko-politična literatura, kar je pričakovano, ker se je Adamič že v zgodnjih tridesetih letih opredelil za napredno misleče »sociološko-žurna-

listično« pisanje.² »Jaz do dejstev in natančnosti nisem brezbrizen, toda v resnici me zanimata resnica in učinkovitost,«³ je nekoč zapisal. »S stališča kulture se mi zdi najbolj pomembna naraščajoča radikalnost resnih pisateljev in umetnikov po svetu.«⁴ Po mnenju Careya McWilliamsa pa pisateljevo vpletanje v politiko ni obetalo nič dobrega. V nekrologu ob Adamičevi smrti je **The Nation** 22. septembra 1951 zapisal, da bi se Adamič po II. svetovni vojni moral vrniti k svojemu pripovedništvu, žal pa se je ujel v prav takšno past, kot junak njegove prve novele **Križar** (The Crusader) Lonie Burton.⁵

Adamiča ni ogrožala samo politika, resno so ga ogrožali njegovi preštevilni interesi. Istočasno se je preizkušal na toliko različnih področjih, da temu preprosto ni bil več kos. Poleg vseh mogočih literarnih in neliterarnih poslov se je že leta 1929 pripravljal, da izda monografijo o ničejanstvu v Ameriki, kot je dejal sam »o vplivu filozofije starega Friedricha v ZDA«. ⁶ Nameraval jo je izdati pri isti založbi kot poprej študijo v Robinsonu Jeffersu.⁷ 27. februarja 1929 je uredniku založbe celo že poslal napisano študijo (žal se ni ohranila), vendar jo je ta menda zavrnil. Sledilo je daljše dopisovanje s profesorjem slavistike v Nottinghamu, Jankom Lavrinom, ki je bil med ostalim napisal tudi študijo o Nietzscheju.⁸ Adamič je po lastnem neuspehu želel izdati vsaj Lavrinovo študijo (poleg omenjene tudi o Tolstoju, Ibsnu, Dostojevskem), ostalo pa je le pri načrtih, ker mu ni uspelo najti založnika.

Načrtov in zanimanj pa je imel Adamič veliko več: urednikovanje pri **Common Ground**⁹, odkrivanje novih literarnih talentov,¹⁰ filmski načrti,¹¹ predavateljske turneje in še in še... V zvezi s tem je treba omeniti neko zanimivost: če se natančneje pogledimo v Adamičevo življenje in delo, se pokažeta kot večplastna, saj bi med posamičnimi obdobji skorajda lahko potegnili meje. Do leta 1921 nekako segajo Adamičevi literarni začetki, sledi doba prevajanja in novelističnih poskusov (do 1927), zatem pride doba največjih knjižnih uspehov (zgodnja trideseta leta) ter doba političnega dela s pripadajočim literarnim delom (štirideseta leta). Ob takšni obilici ni čudno, da se Adamič v nobeni od naštetih dejavnosti ni utegnil razviti do popolnosti.

Carey McWilliams je o Adamiču leta 1935 zapisal: »Zato pravim, da Adamič ima nekaj umetniških instinktov, da pa v

*prvi vrsti ni umetnik.*¹² S to oceno se lahko strinjamo še dandanes. Adamič je bil v svojem času znano ime tako med slovenskimi Američani kot med Američani nasploh, vendar literatura, s katero je zaslovel, ni vzdržala pritiska časa. Nekdaj aktualna tematika njegovih del danes za pretežno večino Američanov ni več aktualna in zdi se, da je množica tovrstnih del iz zadnjega obdobja njegovega življenja povsem zasenčila njegova zgodnja literarna dela. Če torej ne moremo govoriti o vrhunski literarni vrednosti Adamičevih del, pa lahko govorimo o njihovem toplem humanizmu, človeškemu sporočilu, ki ga izžarevajo, kot je dejal Carey McWilliams: »Adamičev poglaviti prispevek je v tem, da je ves čas obdržal smisel za vrednote in dostojanstvo človeškega življenja.«¹³

OPOMBE

1. Pogovor v New Yorku 28. maja 1977.
2. Henry A. Christian je napravil seznam del, ki so bila v Adamičevi knjižnici ob njegovi smrti. Večina teh knjig je danes shranjena v Princetonu (Firestone Library), nekaj pa jih je v zasebni lasti. Omenjeni seznam obsega 17 tipkanih strani oziroma približno 350 naslovov. Predvsem gre za dela, ki so pripomogla k Adamičevemu poznavanju določenih zadev (npr. McNamara). V spodnjem seznamu navajam slovenske oz. jugoslovanske naslove, od anglo-ameriških pa tiste, ki so literarnega pomena: Fran, Albrecht, Kriza Ljubljanskega zvana, Ljubljana 1932; Ivan Cankar, Pesmi (1908); Nioba, Črtice in novele (1907-09); Hlapci, Ljubljana 1932; The Bailiff Yerney and His Rights (z uvodom Janka Lavrina), London 1946; Stoyan Christowe, Heroes and Assassins, New York 1935; This Is My Country, New York 1938; Rodoljub Čolaković, Zapiski iz osvobodilne vojne, Ljubljana 1947; Zapisi iz oslobodilačkog rata, Zagreb 1948; Branko Čopić, Oj sokole, Zagreb, 1949; Vladimir Dedijer, Dnevnik II, III, Beograd 1946, 1950; Pariska konferencija, Zagreb 1948; With Tito Through the War, Partisan Diary 1941-1944, London 1951; Zapiski iz Amerike, Ljubljana 1947

- Karel Dobida, (ur.), Božidar Jakac, Ljubljana 1932
 Fjodor Dostojevski, The Grand Inquisition, 1930
 Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda III/1, Celovec 1913
 Hairenik 1934-1939, An Anthology of Short Stories and Poems by Writers in the United States, Boston 1939
 Krsto Hegedušić, Podravski motivi, Zagreb 1933
 Heinrich Heine, From the Memoirs of Herr von Schnabelewoyski, Girls, Virgins and Wine, Girard 1931
 Božidar Jakac, Božidar Jakac, Ljubljana 1932; Grafika, Ljubljana 1949
 Josip Kosor, Pomirenje, Tragedija proroka u 3 čina i Nijemak tragikomedija u 3 čina, Zagreb 1926; U »Cafe du Dome«, drama u 2 čina, Zagreb 1947
 Juš Kozak, Lesena žlica, Ljubljana 1947
 Miroslav Krleža, Balade Pertrice Kerempuha, Ljubljana 1936
 Janko Lavrin, Dostojevski, A study, London 1943; From Pushkin to Mayakovsky, London 1948; Nietzsche, An Approach, London 1948
 E.R. Lytton, Serbski pesme (v zbirki Owena Mereditha), London 1861 , Carey McWilliams, Louis Adamic & Shadow America, Los Angeles 1935
 Anton Melik, Jugoslavija, zemljepisni pregled, Ljubljana 1948
 Vladimir Nazor, Legende o drugu Titu, Zagreb 1946
 Robert E. Park, The Immigrant Press and Its Control, New York and London 1922
 Nikolaj Pirnat, Domovi, Ječe, Gozdovi, Na pragu svobode, jeseni 1944 Lawrence Clark Powell, An Introduction to Robinson Jeffers
 France Prešeren, Zdravljica, 1844-1944, 1944
 A.S. Puškin, Pesmi, Ljubljana 1937
 William Saroyan, My Name Is Aran, New York 1940
 Olive Schreiner, Rebekah Dream, New York 1939
 Tone Seliškar, Tone, Hiša brez oken, Ljubljana 1950; Liščki, Ljubljana 1950
 Tone Šifrer, Kmet in stvari, Ljubljana 1947
 Upton Sinclair, Presidential Mission, Monrovia Coll 1947
 France Slokan, Nova povest o stari pravdi, Ljubljana 1948; Priča o bijelom kruhu, Zagreb 1948

James Stevens, Mattock, New York 1927

Josip Vidmar, Kulturni problem slovenstva, Ljubljana 1932

Rebecca West, Black Lamb and Grey Falcon, New York 1941

3. Adamič v pismu prof. G.W. Hillu (Madison, Wisc.), 17. marca 1939.
4. Adamičev odgovor na anketno vprašanje s pole, ki mu jo je poslala Mednarodna zveza revolucionarnih pisateljev s sedežem v Moskvi. Anketni list so mu poslali 3. januarja 1934 in eno od vprašanj je bilo: »Kateri dogodki in kulturni procesi v kapitalističnih deželah posebej pritegujejo vašo pozornost?« Adamičev odgovor se nanaša na to vprašanje.
5. Novela je izšla v reviji American Parade poleti 1926.
6. Pismo uredniku University of Washington Chapbooks, Glennu Hugesu 8. februarja 1929.
7. University of Washington Book Store, Seattle.
8. Janko Lavrin, Nietzsche and Modern Consciousness, London, W.Collins Sons & Co Ltd, 1922. Kdaj sta si Adamič in Lavrin dejansko začela dopisovati, ni znano. Lavrin omenja, da je bilo to kmalu po I. svetovni vojni, medtem ko so v Adamičevi zapuščini pisma iz let 1929 in 1930 (nepopolno). Bolj verjetno je, da je Adamič prvič pisal Lavrinu 11. januarja 1929, saj na koncu pisma dodaja: »Mislim, da sem vaš rojak in zato me zelo zanima vaše delo. Ste napisali še kake druge knjige?«
9. Revija je bila posvečena predvsem priseljski problematiki, manj literarni izven tega tematskega okvira. V njej so sodelovali tudi znani pisci (Langston Huges, Archibald MacLeish, Fannie Cook, William Saroyan...). Revija je izhajala četrtno - septembra, decembra, marca in junija od 1940 do 1942. Izdajal jo je Common Council for American Unity, katerega direktor je bil Read Lewis. Uredništvo je prevzel Louis Adamič.
10. Zavzete literarne ustvarjalce je imel med jetniki v jetnišnici San Quentin.
11. Iz Adamičeve korespondence je razvidno, da je krajši čas sodeloval pri pripravi scenarija za film o priseljencih, vendar je kaj kmalu odnehal, ker »posladkana« hollywoodska melodrama ni bila po njegovem okusu.

12. Carey McWilliams, Louis Adamic & Shadow America, Los Angeles 1935, str. 47
13. Ibid., str. 44

ABSTRACT

AGAIN: ADAMIC - A WRITER, YES OR NO?

J e r n e j a P e t r i č

The author puts forth in this article primarily two questions. Why did Adamic choose his particular way of life? And where does the greatest merit of his work lie? She emphasizes Adamic's characteristic manner of simultaneously acting in several, different areas - a multiplicity with which he, in the author's opinion, just could not cope. Listed are some examples of such activities, or rather Adamic's plans which he could not realize. The author divides Adamic's multilayered activity into several periods: up to 1921 - his literary beginnings; the era of translations and short stories until 1927; the era of his greatest literary successes in the early 1930's; and the era of his political work and corresponding literary effort in the 40's. The author believes that, given the abundance of Adamic's work, it is no wonder he has had no time for perfection, and she ascertains that his literature did not hold up against the pressure of time. However, while we may be unable to talk about a literary excellence in his works, we can emphasize his warm humanism and the humane messages they emanate.